

ПИТАННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

УДК 342.72

В. Серьогін, кандидат юридичних наук,
доцент, начальник кафедри конституційного та міжнародного права ХНУВС

Приватне життя як об'єкт конституційного права на недоторканність приватного життя

Право на недоторканність приватного життя (прайвесі), як і будь-яке інше суб'єктивне право особи, завжди на щось спрямоване, тобто має власний об'єкт. Як відомо, об'єктом суб'єктивних прав можуть служити явища і предмети оточуючого нас світу, здатні задовольнити потреби й інтереси людини — носія даного права, тобто різноманітні матеріальні й духовні блага. Як правило, «посилання» на об'єкт (благо) міститься в самій назві відповідного суб'єктивного права. Виходячи з таких міркувань, визначення об'єкта права на недоторканність приватного життя, на перший погляд, не викликає жодних труднощів — ним є приватне життя особи. Проте саме поняття «приватне життя» є сьогодні дискусійним, що суттєво ускладнює нормативне закріплення, охорону і захист права на недоторканність приватного життя як одного з фундаментальних прав людини і громадянина.

Дискусійність поняття «приватне життя» значною мірою зумовлена тим, що наукова спільнота відносно нещодавно звернула увагу на цю сферу існування людини. Тільки на початку ХХ ст. філософія екзистенціалізму (М. Хайдеггер) виявила тему повсякденного існування людини у світі. Згодом поява категорії «гендер» і гендерних досліджень сприяла дослідженням приватного життя, котре в суспільстві класичного капіталізму було традиційно жіночим і не потрапляло у фокус уваги традиційної історії, філософії, психології й соціології. Саме гендерно-орієнтовані соціологи й історики «відкрили» для дослідників таку тему, як приватне життя, інспірувавши розуміння цієї сфери життя людини як підстави, а не «виворотки» буття. У юриспруденції протягом першої половини ХХ ст. при вирішенні проблем, пов'язаних із захистом приватного життя, виходили здебільшого з повсякденного, «побутового» розуміння даної сфери. І тільки у повоєнний період,

у зв'язку з початком глибоких і масштабних досліджень змісту й обсягу права на недоторканність приватного життя (прайвесі) конституційно-правова наука вперше звернулася до з'ясування приватного життя як соціального феномену. У західній науці відповідні дослідження пов'язані з іменами знаних конституціоналістів і соціологів: А. Вестіна, А. Етціоні, Дж. Іннесс, Д. О'Брайєна, Д. Солова та ін. У радянській літературі термін «приватне життя» повсюдно був замінений на «особисте і сімейне життя» і розглядався або у побутовому плані (М. І. Ліфанов), або у нерозривному зв'язку із суспільним (громадським) життям (Ф. Б. Садиков, Х. Л. Сабіров та ін.). У пострадянській державознавчій літературі протягом останніх років простежується певний сплеск активності у пошуках сутнісних характеристик та змістовного наповнення приватного життя. Цієї проблематики торкались у своїх працях Н. Г. Беляєва, Н. П. Лепьошкіна, Г. О. Мітцукова, І. Л. Петрухін, Г. Б. Романовський, В. С. Сивухін, Р. О. Стефанчук та ін., проте рівень опрацювання цієї проблематики досі не відповідає вимогам сьогодення.

Механізм реалізації права на недоторканність приватного життя, аби бути цілісним і ефективним, повинен спиратися на міцну концептуальну базу, яка б давала змогу надавати відповіді на конкретні питання швидкоплинної політико-правової дійсності, однак сучасний рівень наукового осмислення права на недоторканність приватного життя змоги сформулювати такий механізм поки що не дає. Означені фактори зумовлюють актуальність обраної нами теми.

Метою цієї статті є системний аналіз усіх аспектів (складових) приватного життя, його сутнісних рис і меж правового впливу на нього з боку держави. Отримані результати мають бути придатні для формування нормативної основи ефективного захисту права на недоторканність приватного життя у межах загального механізму забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Досягненню означеної мети служитиме узагальнення висловлених у вітчизняній та зарубіжній науці поглядів на цю проблему, їх критичний аналіз, виявлення семантичних аспектів проблеми, а також системно-структурний підхід до змісту приватного життя.

Передусім проведений аналіз існуючих у науці точок зору дає змогу виокремити *два основних підходи* до визначення поняття приватного життя.

Перший із них полягає у переліченні елементів його змісту. Таким підходом користуються Н. Д. Єгоров¹, Л. О. Красавчикова², М. Н. Малеїна³, І. Л. Петрухін⁴, Г. Б. Романовський⁵, вказуючи певні сторони чи сфери приватного життя. При цьому загальна кількість таких елементів, як і їхні види, у класифікації кожного з названих авторів суттєво різняться.

Зокрема, Л. О. Красавчикова виокремлює десять сторін прояву приватного життя, серед яких: 1) інтимна — визначає індивідуальність особи (наприклад, звички); 2) побутова — визначає уклад повсякденного життя; 3) сімейна — охоплює стосунки у сім'ї; 4) майнова — визначає порядок і характер користування речами; 5) культурна — виявляється в освоєнні людиною досягнень культури; 6) організаційна — виявляється у встановленні розпорядку дня, обранні місця навчання чи роботи тощо; 7) санітарно-гігієнічна — охоплює особисту гігієну; 8) оздоровча — виявляється у діях, спрямованих на підтримання здоров'я; 9) сторона дозвілля — охоплює відпочинок і розваги; 10) комунікаційна — визначає неформальні зв'язки з друзями, знайомими і т. д.⁶

На початку 2000-х років найбільш структурованого й розгорнутого вигляду такий підхід набув у працях Н. П. Лепешкіної. На думку цієї російської дослідниці, приватне життя як соціальне явище становлять такі складові⁷:

1. Внутрішня духовна сфера: а) світогляд людини, спосіб її мислення; б) віра в Бога, інші надприродні субстанції або її відсутність; в) точка зору особи щодо конкретних питань; г) ментальні здібності,

¹ Єгоров Н. Д. Личные неимущественные права и их защита / Н. Д. Егоров // Проблемы совершенствования законодательства о защите субъективных гражданских прав : сб. науч. тр. / [отв. ред. В. В. Бугаев]. – Ярославль, 1988. – С. 26.

² Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражд. право; предпринимат. право; семейное право; междунар. част. право» / Красавчикова Лариса Октябрьевна ; УрГЮА. – Екатеринбург, 1994. – С. 7.

³ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М., 2000. – С. 7.

⁴ Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. – М., 1998. – С. 11.

⁵ Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни / Г. Б. Романовский. – М., 2001. – С. 64–65.

⁶ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М., 1983. – С. 16.

⁷ Лепешкина Н. П. Неприкосновенность частной жизни, что это? / Н. П. Лепешкина // Адвокатская практика. – 2005. – № 2. – С. 37.

рівень інтелектуального розвитку; д) культурна сторона, в якій відображається опанування людиною досягнень культури; е) почуття, пристрасті, бажання, потреби особи; ж) риси характеру; з) політичні погляди й переконання (як різновид пп. «а» і «в»).

2. Сфера міжособистісного спілкування і зв'язків: а) члени сім'ї, родинні відносини і зв'язки; контакти і стосунки в сім'ї; б) особисті контакти й відносини зі знайомими, друзями, близькими людьми; в) відносини інтимного характеру, сексуальні зв'язки.

3. Організаційна складова: а) дати (народження, прийняття на роботу, укладення шлюбу тощо); б) професія; в) місце роботи, навчання; г) місце проживання, номер телефону; д) членство в клубах, партіях, громадських об'єднаннях тощо; е) побутовий уклад.

4. Медико-фізіологічна сфера: а) зовнішність людини; б) особливості фізіології; в) фізичні й психічні відхилення, розлади, хвороби різноманітного походження й характеру; г) ставлення людини до свого здоров'я, зовнішності, санітарно-гігієнічна сторона, зайняття спортом.

5. Сфера поведінки: а) звички особи, особливості поведінки в нормальних та екстремальних умовах; б) діяння, вчинки особи в рамках відносин, які не зачіпають публічну сферу.

6. Майнова сфера: а) наявність, перелік, кількість майна особи; б) джерела доходу (заробітна плата, подарунки, доходи від внесків тощо); в) джерела, способи, час набуття майна; г) рух коштів, іншого майна.

Аналогічного підходу, але у дещо узагальненому вигляді, дотримується і Г. Б. Романовський. Цей російський автор, розглядаючи розмаїття сторін особистого життя, зводить їх у п'ять класифікаційних груп: 1) коло неформального спілкування (коли особа сама визначає коло спілкування, з ким його підтримувати, а з ким і перервати); 2) вимушені зв'язки (коли особа не в змозі не входити в контакт із зовнішнім світом щодо розкриття елементів свого внутрішнього світу); 3) власне внутрішній світ людини (власні переживання, думки, переконання, побут, дозвілля, хобі, звички, характер, домашній уклад, симпатії тощо); 4) сімейні зв'язки; 5) релігійні переконання¹.

Класифікація проявів приватного життя за певними сферами життєдіяльності дозволяє нам розкрити даний термін як цілісний соціальний комплекс і надає більш повне уявлення про те, що може зачіпатися при охороні недоторканності приватного життя. Та й саме приватне життя постає в цьому випадку в більш структурованому, систематизованому вигляді.

¹ Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни / Г. Б. Романовский. – М., 2001. – С. 64–65.

Водночас позиції кожного з науковців, що намагаються навести перелік елементів приватного життя, не позбавлені суттєвих недоліків. Передусім, за відсутності загального визначення приватного життя, такий підхід не дає змоги відповісти на питання про те, що ж об'єднує всі прояви приватного життя в єдине ціле, що є спільного між ними. У підсумку це породжує загрозу того, що, з одного боку, до структури приватного життя будуть долучені зайві, «чужорідні» елементи, а з другого — що поза межами уваги можуть залишитися чимало інших проявів приватного життя. Загалом, відсутність загального, синтезованого поняття приватного життя суттєво підвищує ступінь суб'єктивізму при визначенні тих чи інших його елементів. Не дарма у кожного з прихильників такого підходу загальний перелік аспектів приватного життя суттєво різниться як за їхньою кількістю, так і за видами. У І. Л. Петрухіна елементами приватного життя є певна міра можливої поведінки особи, тоді як у Н. П. Лепьошкіної — об'єкти інформації, а у Г. Б. Романовського класифікаційні групи включають взагалі різнорідні об'єкти (у першому випадку — певне коло осіб, у другому — певні зв'язки, у третьому — «внутрішній світ»).

Класифікація Н. П. Лепьошкіної, крім того, має ще одну суттєву ваду: вона ґрунтується на видах інформації, яка визнається персональною, ототожнюючи прайвесі з персональними даними. Насправді, далеко не всі персональні дані стосуються приватного життя (зокрема, дані про партійність чи наявність окремих видів майна). До того ж прайвесі не обмежується персональною інформацією, а має низку інших аспектів (територіальний, фізичний тощо).

Більшість згаданих вище спроб (минулих і сучасних) визначити сферу приватного життя мають дещо спільне: усі вони беруть за основу інституціонально-позитивний підхід до її визначення, тобто намагаються локалізувати і назвати певні галузі даної сфери. Однак, як засвідчує аналіз праць, присвячених вивченню приватного життя, деяка суперечність і пробільність концепцій закладена в самому інституціонально-позитивному підході. Названий спосіб формулювання дефініції поняття (шляхом наведення основних ознак і сторін явища) до досліджуваної категорії навряд чи може бути застосований. Адже сфера приватного життя вельми динамічна, із розвитком суспільних відносин вона постійно структурується і змінюється, тому інституціональні визначення постійно застаріватимуть і суперечитимуть один одному. Визначення приватного життя через перелічення його елементів навряд чи дозволить з абсолютною точністю з'ясувати зміст при-

ватного життя, оскільки воно залежить від історичного періоду розвитку суспільства, панівної ідеології, релігії, рівня розвитку культури і багатьох інших об'єктивних факторів. Західні дослідники Ф. Ар'єс і Г. Дабі цілком слушно зазначають із цього приводу таке: «Приватне життя за своїм характером не є даністю від початку часів. Це історична реальність, котру різні суспільства тлумачать по-різному. Межі приватного життя не визначені раз і назавжди; розподіл людської діяльності між публічною і приватною сферами є об'єктом змін. Приватне життя має сенс лише стосовно публічного життя; його історія передусім — це історія його визначення»¹.

Другий підхід до визначення поняття приватного життя полягає у прагненні не перелічити всі елементи приватного життя, а виокремити його найбільш суттєву, конститууючу ознаку чи декілька таких ознак. Такий підхід не вимагає більш чи менш точного зазначення меж приватного життя. Його прибічники вважають, що необхідності вказівки всіх можливих сторін приватного життя людини немає, — це лише захарастить поняття приватного життя і підвищить ризик прогалін. Навіть Л. О. Красавчикова визнавала, що для людини важливі будь-які сторони (аспекти) її особистого життя, незалежно від послідовності їх перерахування і проявів у суспільному житті², а їх перелік не може бути вичерпним, оскільки людське буття є таке ж різноманітне, як і вияви людської індивідуальності.

Як зазначає І. М. Хужокова, «дати вичерпне універсальне нормативне визначення поняттю «приватне життя» неможливо з огляду на багатоманітність предмета, а логіка нормативного акта виключає його спрямованість на будь-який «окремих випадок»³. Аналогічну думку висловлює й український цивіліст Р. О. Стефанчук: «Попри важливість вказаних сторін особистого життя для його системного розуміння, ми вважаємо, що сам підхід, який би ґрунтувався лише на висвітленні поняття «особисте життя» за рахунок визначення його основних сторін, є безперспективним, оскільки таких сторін у розумінні вказаного поняття може бути безліч»⁴.

¹ A history of private life: Vol.V. Riddles of identity in Modern Times / gen. ed. Pf. Aries, G. Duby. – Harvard : Belknap Press, Harvard University Press, 1994. – P. 3.

² Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М., 1983. – С. 16–17.

³ Хужокова И. М. Реализация права на неприкосновенность частной жизни в Российской Федерации / И. М. Хужокова. – СПб., 2006. – С. 10–11.

⁴ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Р. О. Стефанчук. – К., 2008. – С. 476.

Переважна більшість прихильників такого підходу визначальною характеристикою приватного життя розглядають автономію суб'єкта, непідпорядкованість цієї сфери життєдіяльності особи безпосередньому контролю з боку державних органів, громадських об'єднань, інших осіб. Одним із перших у вітчизняній науці цю думку висловив А. І. Денисов, який визначав приватне життя як «сферу індивідуального способу задоволення матеріальних і духовних потреб людини при загальній її обумовленості суспільним життям»¹. «Якщо ми звернемося до конституційного права, — продовжує цю думку сучасний російський дослідник Б. Н. Кадников, то приватне життя — це суверенітет окремої людини, громадянина від держави, суспільства, від інших людей. Це її незалежність від усіх інших суб'єктів, але при розумінні того, що всі інші громадяни також мають свої суверенітети»². За словами Н. Л. Пушкарьової, приватна сфера — це та сфера життя й побуту, котра залежить від індивідуальних, приватних рішень³. М. Є. Петросян під приватним життям розуміє сферу особистих, інтимних, сімейних, побутових та інших відносин між людьми, «котра контролюється самим індивідом, тобто є вільною від зовнішнього впливу»⁴.

Приватне життя центроване навколо людини, наділеної якостями суб'єктності й особистості, людини, яка робить вибір стилю життя, друзів, партнерів. Сфера приватного життя постає в сучасному світі, диференційованому на різноманітні «самозаконні» сфери, своєрідним «заповідником суб'єктності». Він/вона обирають свою ідентичність, намагаючись влитися в те чи інше співтовариство, свідомо планують свій імідж, створюють антураж, режисують життєвий шлях, вірячи, що в житті, як у добрій п'єсі, немає нічого випадкового. При цьому функцію впорядкування життя, надання сенсу світові й існуванню самої людини сьогодні часто перебирає на себе не тільки Розум, а й естетичне почуття.

Один із провідних російських учених у галузі конституційного права М. В. Баглай — розглядає автономію суб'єкта у сфері приватно-

¹ Денисов А. И. Общая система социалистической демократии / А. И. Денисов. — М., 1975. — С. 176.

² Кадников Б. Н. К вопросу о понятии «частной жизни» человека / Б. Н. Кадников // Междунар. публичное и частное право. — 2007. — № 1. — С. 67.

³ Пушкарева Н. Л. Частная жизнь и проблема повседневности глазами историка : текст доклада на конференции «Демографическая модернизация, частная жизнь и идентичность в России» [Электронный ресурс] // Электронная версия бюллетеня «Население и общество». — Режим доступа: http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/konfer/konfer_017.html

⁴ Петросян М. Е. Что такое неприкосновенность частной жизни? / М. Е. Петросян // Правозащитник. — 1995. — № 1. — С. 49.

го життя у нерозривному поєднанні з прагненням втаємничити цю сферу. Він зазначає, що зміст приватного життя «складають ті сторони особистого життя людини, котрі вона в силу своєї свободи не бажає робити надбанням інших. Це своєрідний суверенітет особи, що означає недоторканність її «середовища існування». У даному випадку таємниця відображає природне прагнення кожної людини мати власний світ інтимних і ділових інтересів, прихований від чужих очей»¹. Аналогічний підхід простежується і в дисертаційному дослідженні українського конституціоналіста В. С. Сивухіна. На думку цього автора, особисте (приватне) життя, з одного боку, є постійно функціонуючою взаємодією соціальних та біологічних явищ, обставини якого людина, у силу своєї свободи, не бажає робити надбанням інших, — вважає таємницею, відображаючи у такий спосіб природне прагнення кожної людини мати власний світ інтимних і ділових інтересів, прихований від чужих очей, а з другого — форма існування людини у суспільстві, завдяки якій остання втілює власну індивідуальність, що перебуває під охороною закону².

Прагнення кожної людини втаємничити свою приватну сферу значною мірою об'єктивно зумовлено тим, що її оприлюднення може зробити людину беззахисною перед іншими людьми і суспільством у цілому. На цю особливість приватного життя цілком справедливо акцентують увагу О. Л. Красавчикова та І. В. Смолькова. На думку цих авторів, приватне життя — це «сфера найбільш делікатних і психологічно вразливих відносин, що ґрунтується на людському естві й пов'язаних зі свободою особи»³.

Слід відзначити, що двома названими підходами до визначення приватного життя наукова думка не обмежується. У спеціальній літературі приватне (особисте) життя визначається як фізична і духовна сфера буття людини, що контролюється самим індивідом, тобто вільна від спрямованого зовнішнього впливу⁴; окремих прояв особистої сво-

¹ Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации : учебник для вузов / М. В. Баглай. – М., 2001. – С. 181.

² Сивухін В. С. Конституційне право людини і громадянина на невтручання в їх особисте і сімейне життя та його забезпечення органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Владислав Сергійович Сивухін. – К., 2007. – С. 75.

³ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М., 1983. – С. 17; Смолькова И. В. Проблема тайн в уголовном судопроизводстве : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Смолькова Ираида Вячеславовна. – Иркутск, 1998. – С. 55.

⁴ Самодін А. Н. Недоторканність особистого життя людини як принцип кримінального процесу / А. Н. Самодін // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 2004. – № 1. – С. 123.

боди, яка дозволяє людині усамітнюватися, спілкуватися із близькими їй особами та самовиражатися поза межами виконання службових обов'язків¹; частина людського буття, яка має бути вільною від стороннього втручання через свій виключно особистісний, внутрішній характер і значущість для індивіда² тощо. На думку українського конституціоналіста В. С. Сивухіна, спільним у наведених визначеннях особистого життя є те, що ця сфера людського буття є окремим проявом особистої свободи, яка вільна від будь-якого стороннього направляючого впливу (у т. ч. правового), однак повинна мати правове забезпечення³.

На наш погляд, пошук оптимального визначення приватного життя людини доцільно починати із самої семантики слів «життя» і «приватний». Стосовно видового поняття «приватне життя» родовим є поняття «життя». Словник.net — найповніший та найактуальніший універсальний тлумачний словник української мови в мережі Інтернет — наводить одразу десять значень слова «життя»: 1) вища форма існування матерії; 2) стан живого організму в стадії розвитку, зростання; 3) період існування кого-небудь; вік; усе пережите, зроблене людиною за час її існування; 4) спосіб існування кого-небудь; 5) жива істота; 6) щось дороге, необхідне, важливе; 7) прояв фізичних і духовних сил живих істот; 8) пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот; 9) сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь; 10) те, що реально існує; дійсність⁴. Серед наведених варіантів найбільш прийнятним у контексті нашого дослідження виглядає дев'яте: **життя як сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток людини**. Саме в цьому значенні використовується воно і у словосполученні «приватне життя».

Від родового поняття «життя» перейдемо до його видового прояву — життя приватного. Згаданий вище Словник.net містить такі значення слова «приватний»:

1) який належить окремій особі (особам): а) не державний, не суспільний; б) який утримується коштом однієї або кількох осіб; в) пов'я-

¹ Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. – М., 1998. – С. 14.

² Полторацкая Н. С. Реализация конституционного права на неприкосновенность частной жизни: теория и практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Наталья Сергеевна Полторацкая. – СПб., 2004. – С. 12.

³ Сивухін В. С. Конституційне право людини і громадянина на невтручання в їх особисте і сімейне життя та його забезпечення органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Владислав Сергійович Сивухін. – К., 2007. – С. 68.

⁴ Словник.net : Портал української мови та літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnkyk.net/?swrd=%E6%E8%F2%F2%FF&x=52&y=20>

заний з індивідуальним господарюванням, володіє чим-небудь індивідуально;

2) який стосується окремої особи (осіб): а) особистий; не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю; б) який не має офіційного значення; в) не діловий; г) який обслуговує окрему особу (осіб) або виконується поза державною службою; д) який не перебуває на державній службі.

Звідси *приватне життя* — це сукупність явищ, які характеризують існування, визначають розвиток людини як приватної особи.

Для з'ясування справжнього сенсу поняття «приватне життя» необхідний комплексний аналіз усіх наведених тлумачень, виявлення всього, що є прийнятним для їхньої характеристики. Проведений нами аналіз і подальше використання індуктивного методу дає змогу сформулювати таке визначення приватного життя: *«Приватне життя — це сфера життєдіяльності людини, що являє собою сукупність явищ, які характеризують існування і визначають розвиток людини як приватної (пересічної) особи, стосуються тільки її, не пов'язані з виконанням нею публічних функцій і вилучені з поля зору громадськості»*.

Наведене нами визначення перекликається з дефініцією приватності, яку наводить О. М. Мануйлов. «Під приватністю, — пише цей відомий російський антрополог, — ми розуміємо поле відносин, контактів, речей (у їхніх функціях і значеннях), в якому актори виступають в інтеракцію як унікальні персони, при цьому їхні статуси, що отримані в інших полях і є продуктом серійності (як її розуміє Ж. Бодрійяр), не є релевантними даній інтеракції, відповідно, ігноруються»¹. Проте, на наш погляд, приватне життя не можна зводити до відносин. Будь-які відносини передбачають наявність не менш як двох суб'єктів (акторів), тоді як приватне життя цього зовсім не передбачає. Більше того, за такого підходу зі сфери приватного життя виявляються вилученими такі важливі прояви приватності, як усамітнення чи ведення особистих щоденників, з яких, власне, й почалося юридичне оформлення прайвесі.

Тому більш коректно в даному випадку вести мову саме про «сферу життєдіяльності», що включає в себе поведінку особи як у межах відносин з іншими особами, так і поза відносинами. Більше того, при визначенні меж приватності головним є не стільки вид контрагентів чи речей, яких стосується поведінка особи, скільки мета такої поведінки та статус (роль) особи при її здійсненні. Поведінка особи у сфері приватного життя (як активна, так і пасивна) спрямована на реалізацію її особистих, а не гру-

¹ Мануйлов А. Н. Практики приватности в южнороссийском селе (кейс-стади) / А. Н. Мануйлов // Антропологический форум. — 2007. — № 6. — С. 181.

пових чи загальносоціальних потреб, і виступає вона при цьому як унікальна особистість, а не представник певної соціальної групи чи всього соціуму. Відповідно, й певні контакти й речі виступають елементами приватного життя тільки як предмети, що перебувають під впливом відповідної поведінки особи, тобто забезпечують життєдіяльність особи як неповторної особистості, позбавленої групових чи загальносоціальних рис, сприяють реалізації суто приватних інтересів особи.

Сформульоване нами визначення має загальносоціальний характер, а тому для успішного використання в юриспруденції потребує «транскрипції» через певні юридичні категорії. Як відомо, право регулює найважливіші суспільні відносини, тому й «юридизоване» поняття приватного життя має надаватися через визначення тих суспільних відносин, які належать до цієї сфери чи, принаймні, торкаються її. Відповідно, визначення приватного життя набуває такого вигляду: *«Приватне життя як предмет правового впливу — це система суспільних відносин, що характеризують існування і визначають розвиток людини як приватної (пересічної) особи, стосуються тільки її, не пов'язані з виконанням нею публічних функцій, вилучені з поля зору громадськості й як такі охороняються і захищаються правом».*

До основних (юридично значущих) ознак приватного життя належать:

1. Соціальний характер. Про приватне життя як антипод публічного є сенс вести мову тільки в умовах людського суспільства.

2. Персоніфікованість. Приватне життя стосується тільки конкретної особи, нерозривно пов'язане з нею як представником людської спільноти.

3. Нерольовий характер. У будь-яких відносинах, що складають приватне життя особи, вона виступає не як представник певної соціальної групи чи виконавець певної соціальної ролі, а як неповторна особистість із власним внутрішнім світом.

4. Гомоцентризм. Приватне життя концентрується навколо відповідної людини, має індивідуалістичну спрямованість.

5. Непублічний характер. Приватне життя не знає влади-підпорядкування, це царина «приватного суверенітету» конкретної особи.

6. Негласний характер. Відомості про ті чи інші аспекти приватного життя за загальним правилом вилучені з поля зору громадськості. Які аспекти свого приватного життя, в якому обсязі та в який момент робити надбанням громадськості, за власним розсудом визначає виключно сама особа.

7. Відсутність соціальної значущості. Аспекти приватного життя не мають суттєвого значення для суспільства і держави і, як такі, не підлягають правовому регулюванню, а потребують тільки правового забезпечення (охорони і захисту). Відповідні цінності та моделі поведінки зовсім не обов'язково мають поділятися іншими членами суспільства чи громадянами¹.

8. Юридична правомірність чи, принаймні, нейтральність. Поведінка людини у сфері власного приватного життя не повинна суперечити правовим приписам, посягати на права і свободи інших осіб, у тому числі не повинна втручатися у приватне життя інших осіб. Вчинення протиправних дій у межах приватних (і навіть інтимних) відносин автоматично переводить ці відносини в розряд правових і тягне за собою юридичну відповідальність.

Категорія «приватне життя» не має юридичного змісту; правове регулювання лише встановлює межі її недоторканності («приватності») і, відповідно, межі допустимого втручання, дослідження яких є перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері.

Серёгин В. Частная жизнь как объект конституционного права на неприкосновенность частной жизни

Предпринята попытка системной, развернутой характеристики содержания и объема права на неприкосновенность частной жизни (прайвеси) как одного из основных прав человека и гражданина. Сделан вывод, что частная жизнь как объект правового воздействия — это система общественных отношений, характеризующих существование и определяющих развитие человека как частного лица, касающихся только его, не связанных с исполнением им публичных функций, изъятые из поля зрения общественности и, как таковых, охраняемых и защищаемых правом.

Ключевые слова: права человека, частная жизнь, прайвеси, неприкосновенность частной жизни.

Seryogin V. Private life as object of constitutional right to inviolability of private life

An attempt of the system, developed description of the content and scope of the right to inviolability of private life (privacy) as a fundamental rights of human and citizen. Concluded that the private life as an object of legal action — a system of social relations that characterize the existence and determine the development of man as an individual, related only to its non-performance of his public functions, which are excluded from public view and, as such, protected and protected by law.

Keywords: human rights, private life, privacy, inviolability of private life.

¹ Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні / О. Петришин // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 160.